

PAX ROMANA ȘI EUROPA ANTICĂ

Lector univ. dr. FÁBIÁN István

Universitatea "Petru Maior", Târgu-Mureș

Abstract

The European idea appears as a result of a thought applied upon the becoming of a continent. The paper has as aim to analyze the refined mechanism through which the Romans managed to conquer almost entire Europe and, what is more important, the military conquest was followed by a cultural, religious and political one. The main coordinate of Roman actions were the extension of the **pax romana** the Roman "peace" which implied the radical transformation of the **forma mentis** of the barbarians and to transform them into Rome's useful subjects. They succeeded and they created an Empire and a conscience of unity which was never surpassed. Not even today by the EU.

Ideea de Europa este o temă ce aparține istoriei ideilor, din această perspectivă Europa apare ca o expresie a gândirii aplicate asupra devenirii unui continent. Istoricii ideilor au adunat referirile la "Europa" din textele scrise și au recompus modul în care gânditorii, au analizat și infățișat această parte a lumii. Ideea europeană, ne vor spune istoricii ideilor este o realitate gândită, este punctul de vedere care prevalează în istoriografia occidentală care și în aceasta problemă continuă o tradiție "gnostică" ce sugerează că gândirea exercită o autoritate necontestată și că ea evoluează prin acumulări.¹ Această idee europeană a fost abordată de istorici eminenti ai culturii, de politologi, economiști, sociologi și bineînțeles literați. Vasta literatură care a apărut mai ales după cel de-al doilea război mondial, când oameni și-au dat seama că diviziunile Europei duc la catastrofă, acoperă aceste variante aspecte.

Europa a fost imaginată de oamenii politici, de cărturari afiliați unor centre de putere și a devenit astfel un proiect. Între gând și aspirație s-a stabilit tot timpul o legătură, drept urmare istoricul și analistul contemporan se vede silit să ia în considerare nu numai texte filosofice sau literare ci și politica imperială sau planurile de alianțe și federatie. Europa ne apare în aceste condiții ca rezultat al unei conștiințe politice și culturale, care evoluează în sensul schimbării (de vreme ce progresul este mai curând o iluzie). Transferul de putere și de viață culturală deplasează focarele vieții europene. Centrele de putere și de iradiere culturală atrag în jurul lor popoarele care se revendică de la aceeași tradiție: creștină, elină, romană. Translațiile studiilor și ale imperiului schimbă relațiile dintre

¹ Alexandru Duțu, *Ideea de Europă și evoluția conștiinței europene*, Ed.All, București, 1999, pag.

popoare.²

Istoria ideii de Europa se confundă și cu istoria unității Europei care a cunoscut diverse transformări și mutații pe parcursul a mai multor secole. De-a lungul istoriei europene au existat factori care au indicat disponibilitatea pentru unitate și de asemenea factori care au pus în evidență diversitatea. Speranțele și aspirațiile noastre pentru viitor nu au întotdeauna conexiuni necesare în trecut, validarea sau nevalidarea idealului integrării europene nu este consolidată și nici slabită de considerațiile asupra precedentelor istorice.³

Pax Romana și conceptul de Europa

Construcția europeană, procesul conștient de formare a unității economice, politice și instituționale a acestui spațiu au o vechime de doar câteva decenii, declanșându-se efectiv în contextul bipolarității mondiale, instaurate după al doilea război mondial, în care Europa își putea salva locul, rolul, identitatea și puterea doar prin transpunerea în practică a premizelor unității sale. Acest proces a fost întemeiat, desigur, pe antecedentele unei evoluții de circa un mileniu, în care ideea de unitate europeană s-a cristalizat și afirmat prin numeroase inițiative și proiecte, care se constituie, în ansamblul lor, într-o adevărată preistorie a construcției europene. Modalitățile preconizate în cursul timpului pentru unificarea spațiului european s-au concentrat, în esență, în jurul a două soluții posibile: cea imperială, o unificare prin forță a continentului în jurul unei puteri hegemonice, și cea a asocierii statelor europene, pe baza propriei voințe, într-o formă federativă sau confederativă.

În antichitate nu se poate vorbi de istoria ideii europene, Grecia era Europa însăși iar Imperiul Roman preluând cultura greacă și valorile postulate de elenism s-a identificat cu aceeași realitate. Din aceste cauze putem considera că istoria Greciei și a Romei este istoria Europei.

Notiunea de unitate a Europei în sensul existenței Europei ca entitate distinctă fost străină lumii antice, a existat însă o unitate la nivelul structurii politice a Imperiului Roman și la acela al civilizației elenice comune. Totuși Imperiul Roman nu a fost niciodată european în sensul modern al cuvântului, Imperiul Roman a fost un imperiu mediteranean, a controlat rutele comerciale din bazinul Marii Mediteraneene dar a fost și unul tricontinental controlând zone în Europa, Africa și Asia.⁴

Este evident faptul că în privința concepției despre Europa trebuie luat în considerare faptul că Europa nu exista la începutul istoriei europene decât în dimensiune

² *Ibidem*, pag. 9

³ Prof. Univ. dr. Ioan Ciupercă, Conf. Univ. dr. Lucian Leuștean *Istoria Ideii de Europa și a Integrării Europene*, Universitatea Alexandru Ioan Cuza Iași, Centrul de Studii Europene, 2004, pag. 1-2

⁴ Gheorghe Ceaușescu, *Nașterea și configurarea Europei*, Ed. Corint, București, 1994, pag. 78-79

geografică⁵. Pentru Imperiul Roman, care a reunit în granițele sale Europa, Africa de Nord și Asia cunoscută atunci linia de demarcație se afla nu între continente, ci între lumea romană(*romanitas*), unită prin limbă, instituții, comerț, spiritualitate comună, și lumea exterioară, desemnată ca barbară.(*barbaricum*)

Perioada imperială a fost culmea civilizației romane. S-a ridicat din ruinele Republicii și a supraviețuit până în secolul V p.Chr. Istoria sa este însă împărțită în perioade de putere și glorie, avânt cultural și realizări, urmate de un declin lent. Două figuri au dominat finalul Republicii și începuturile Imperiului, două figuri care vor cârmui existența statului roman pe un făgaș nou și vor desemna termenul de *pax romana* drept teoria politică definitorie a expansiunii imperiale: *Caius Iulius Caesar* și *Octavianus Augustus*.

Iulius Cezar a fost un general și un politician genial, care a transformat în avantajele personale problemele Romei. Pentru început, el a format cu consulii Pompei și Crassus sus o alianță de guvernare, denumită Primul Triumvirat. Apoi, la moartea lui Crassus, el i-a declarat război lui Pompei și Senatului, pentru a guverna Roma singur. Greșeala sa a fost însă că s-a autoproclamat dictator pe viață fapt care a dus la puternice controverse și în cele din urmă la asasinarea sa.⁶ Au urmat alți 14 ani de războaie civile între moștenitorul desemnat de Caesar, Augustus, și mâna dreaptă a lui Caesar, Marcus Antonius. Odată cu victoria de la Actium, Augustus a dobândit puterea deplină asupra Romei. În mod inteligent, Augustus a decis să nu devină dictator, precum Caesar, ci să formeze Principatul, care i-a conferit puterea reală - pe viață - deși el părea să permită Senatului să joace un rol mult mai important decât în realitate. *Pax* apare, mai ales în ultima parte a domniei lui Augustus, asociată cu evocări ale armoniei civice precum *Concordia* și *Salus publica*.⁷

Secolul I și începutul celui următor, a fost o epocă de mari expansiuni pentru Imperiu. Le jumătatea secolului II p.Chr. însă, împăratul Hadrian a renunțat la anumite teritorii nesigure, pentru a putea administra mai ușor restul imperiului. Fiecare provincie avea propriul guvernator și propria Constituție, ajungând într-o mare măsură să se autoguverneze. Imperiul a adus beneficii economice uriașe Romei, care s-a îmbogățit din colectarea de taxe din provincii.

Întinderea uriașă a Imperiului asigura o vastă arie de influență a Romei. Limba, arhitectura, cultura, tehnica și chiar regimul alimentar al romanilor și-au lăsat amprenta în

⁵ F.Cordano,*La geografia degli antichi*, Roma,1982,p.170

⁶ Husar, Adrian,*Gesta deorum per romanos*,vol I,Ed.Ardealul, 1999, p.35

⁷ Idem, *Pax romana-un elaborate ideologic al epocii principatului*, Studia, I, Historia, 2001,p.10

provincii aproape până în zilele noastre. Imperiul Roman a atins apogeul în sec. II-III d Hr. grație unei puteri centrale autoritare, administrației ramificate și armatei. Între frontierele sale "*Pax Romana*" devine concept de securitate socială, iar Roma a ajuns "Cetatea Eternă", "Centrul Universului", o materializare a aspirației de liniște, ordine și eficiență a Antichității. Preluând de la greci multe dintre elementele culturii umaniste și dezvoltând un solid sistem juridic, sinteza romană imperială devine moștenire fundamentală a Europei.

Pax Romana a fost o realitate istorică, un sistem de ordine internațională și a devenit în timp un model de structurare a raporturilor politico-militare pe spații geo-politice largi. Ca și Imperiul, Pax Romana era considerat un concept politic caracterizat de universalitate și a cărui valoare depășea frontierele propriu-zise ale statului roman. Pax Romana însemna în primul rând, ordine și eficiență politico-administrativă: teritorii vaste au fost urbanizate și integrate în circuitul civilizației, valorile locale fiind acceptate de romani în virtutea pragmatismului lor politic unanim recunoscut. Dreptul roman a introdus în concepția europeană ideile de drept scris, separat de religie și "moderator" între indivizi și între persoane și bunuri. Pacea internă corespundea unei situații economice înfloritoare și unui relativ echilibru social. Din punct de vedere social *pax romana* însemna o puternică "clasă mijlocie" alcătuită din: negustori, comercianți, funcționari, proprietari agricoli mici și mijlocii (pe lângă ordinele senatorial și equestre), tot atâtea elemente de susținere a Imperiului prin contribuții fiscale, de muncă și militare.

Pe plan extern, Imperiul a afișat, inițial, o politică de expansiune accelerată, până la Hadrianus, în primele decenii ale secolului al II-lea p.Chr. Maxima extindere teritorială s-a atins sub Traianus, când s-au constatat definitiv și cele trei amenințări de la frontiere: germanii, dacii și parții (în Europa de Vest, Centrală și de Est și în Orientul Apropiat). Tot cam în aceeași perioadă s-a cristalizat și concepția "frontierelor naturale" (Rin, Dunăre, Eufrat), sprijinite pe fluvii și muni și întărite prin sistemul limesurilor. Din secolul al II-lea p.Chr. Roma a optat pentru o strategie a conservării câștigurilor obținute și o defensivă activă la frontiere; precum și pentru un sistem eficient de state și triburi barbare aliate sau "satelite" (Armenia) *Pax* însemna pe plan extern și vestitor al *humanitas* aceeași tabelă de valori inventată în Grecia dar pusă în aplicare de Roma⁸ Romanii erau ferm convinși că *pax romana* este spre binele noilor supuși ce urmează a fi încorporați în Imperiu. Cucerirea este "*extinderea binecuvântărilor civilizației asupra popoarelor înapoiate*"⁹. În acest fel *Pax* și *Imperium* devin sinonime mai ales dacă avem în vedere că romanii considerau cel de al doilea termen nu numai prin aspectul teritorial cât mai ales din punctual de vedere a expansiunii

⁸ Husar, *art. cit.* p.12

⁹ Cicero, *Pro lege Manilia* 41

modului de gândire romană.¹⁰

Pax Romana exprima și existența unei unități a sistemului de valori politice și cultural-religioase în Imperiu. Prin asimilarea valorilor neromane, combinate cu romanizarea populațiilor cucerite, statul multiethnic cu centrul în Mediterana a forjat unitatea spirituală a zeci de milioane de oameni. Un aport esențial în acest proces l-au avut școala, administrația și armata. Legislația, la rândul ei, a uniformizat comportamentul juridic al locuitorilor Imperiului și a justificat concentrarea puterii în mâinile monarhilor din Roma și (mai târziu) Constantinopol. Această legislație a stimulat vointa supusilor de a fi cetățeni romani, ca și mândria lor, și a favorizat atașamentul față de statul roman și patria comună.

Prin romanizarea unor popoare italice, celtice, tracice, ilire, inclusiv a getodacilor, s-a obținut o omogenizare etno-culturală a Imperiului (cu excepția Orientului), proces cu urmări decisive în apariția popoarelor neolatine. Împărații garanți ai păcii, asistați de juriști, au patronat apariția și dezvoltarea ideologiei imperiale, propulsând la loc de cinste conceptul de *Pax Romana* (pace, ordine, civilizație, prosperitate, respectul persoanei și proprietății, toate opuse haosului, "barbariei" și nesfârșitului război)

Cultul pacii se celebra împreună cu altele oficiale, de două ori pe an. Pacea romană, asociată personalității împăratului, ai strălucirii Romei Eterne, a fost și un subiect predilect al artei oficiale. Comenzile de stat și cele ale particularilor, (Mecena, un apropiat al lui Augustus) au transformat Roma într-un impresionant centru arhitectural, emanând forță și perenitate: *Domus Aurea* (palatul lui Nero), edificiile Capitoliului, Mausoleul lui Augustus, Circus Maximus, Colosseumul, Forul lui Traianus, Columnele lui Traianus și Marcus Aurelius sunt tot atâtea exemple de manifestare artistică a *pax romana*. După modelul Capitalei se vor înălța construcții impunătoare la Constantinopol, Sirmium, Nicomedia, Salonic. Mai mult decât atât: fiecare oraș al Imperiului se dorea a fi o copie a Romei.¹¹

Dar ce anume înțelegem noi și concluzionăm ca a fost într-adevăr Pax Romana? Pacea romană înseamnă securitate internă și externă a locuitorilor, prin prosperitate și ordine în Imperiu. Securitatea externă s-a realizat prin legiunile și prin marina de război romană, destinată a controla Marea Interioară (Mediterana) dar și limesurile. Pax Romana a însemnat un echilibru social în Imperiu, bazat pe unificare juridică, administrativă și socială. Sistemul de securitate socială era conceput în așa fel încât locuitorii erau mândrii de statutul lor de *cives romanus* iar cei *peregrines* faceau tot posibilul să devină cetățeni. Considerăm însă că cea mai importantă realizare a conceptului de *pax romana* a fost unificarea mentală: *forma mentis romana* devine un mod de existență pentru toți locuitorii Imperiului indiferent de zona

¹⁰ G.Champion *Roman imperialism: reading and sources* Longman, London-New York, 2007, p.32

¹¹ A.Husar, *Provincia Dacia. Structuri de civilizație*, Ed. Napoca Star. 2003

în care se aflau(Este un aspect pe care UE nu a reuși să realizeze și nici nu va reuși).

Pax Romana a însemnat cel dintâi episod din preistoria conceptului de Europa, ea fiind un sistem aparținând civilizației celei mai strălucitoare dintre toate care au existat. "Roma este eternă"! spunea Nicolae Iorga și nu avem decât să-I dăm dreptate pentru că prin instituții dar mai ales prin modul pragmatic de unificare romanii au creat o paradigmă politică inegalabilă.

BIBLIOGRAFIE

1. Alexandru Duțu,*Ideea de Europă și evoluția conștiinței europene*, Ed.All, București, 1999
2. Ioan Ciupercă,.Lucian Leuștean *Istoria Ideii de Europa și a Integrării Europene*,Universitatea Alexandru Ioan Cuza,Iași,Centrul de Studii Europene, 2004
- Gheorghe Ceaușescu,*Nașterea și configurarea Europei* ,Ed.Corint, București, 1994
- 3 . F.Cordano,*La geografia delgli antichi*, Roma,1982, p.170
4. Husar, Adrian,*Gesta deorum per romanos,vol I*,Ed.Ardealul, 1999
5. A.Husar,*Provincia Dacia.Structuri de civilizație*,Ed.Napoca Star, 2003
6. A.Husar, *Pax romana-un elaborate ideologic al epocii principatului*, Studia, I, Historia, 2001
7. Cicero,*Pro lege Manila* 41
8. G.Champion *Roman imperialism:reading and sources* Longman,London-New York, 2007